

ELŐSZÓ

A könyv a magyar ige fontos jellemzőit mutatja be a funkcionális kognitív szemantika keretében. A leírás kiinduló megállapítása szerint az ige időben lezajló folyamatot fejez ki, jellegzetesen két sematikus figura viszonyában (a korábban tematikus szerepek és vonzatok kategóriájával leírt összetevők rendszere: „valaki”, „valami”, illetve „valakit”, „valamit”, „valahol”), egyedi eseményszerkezettel. Ez a típus szerinti jelentésszerkezet számos változatban valósul meg. A tanulmány bemutatja az alapbeállítás szerinti funkció különböző konstrukciós séma szerinti megvalósulásait: az egyszerű ige jelentését, az igekötő + ige és a segédige + főnévi igenév szerkezetet. A leírás emellett részletezi az ige jelentésszerkezetének fő tényezőit, a temporalitást (külön fejezetet szentelve az idő tapasztalati alapú fogalmának), az eseményszerkezetet és a sematikus figurákat, a prototípuselv alapján.

A tanulmány a kognitív szemantika apparátusával leírja az ige mondatbeli szerepének több vonatkozását: az ige episztemikus lehorgonyzását, az általános és határozott ragozás szemantikai jellemzőit, az aspektust (lexikális és mondat szinten). E témakörben a grammatikai elemek jelentése, a lexikális igehez kapcsolódása, a mondatbeli teljes igealak (véges ige) sematikus jellege és megvalósulásai, valamint a mondatba beépülésük szemantikai jellemzői meghatározó tényezők, nyelvi rendszer és nyelvhasználat egységében.

A bemutatás újdonsága a jelentésen alapuló funkcionális megközelítés, amely egyrészt az ige folyamatot temporálisan leképező alaptermészetét veszi alapul, másrészt ennek mondatbeli funkcióját, a mondat által kifejezett esemény, jelenet konceptuális magját, amely a beszélő által perspektiválódik. Az ekképp jellemzett funkciók összefüggenek egymással, együtt teszik lehetővé a beszélő számára a konstruálásban a világban tapasztalható időbeli folyamatok összetett és variábilis leképezését és mások számára hozzáférhetőségét. A tanulmány a korábbi hagyományos és formális eredményekhez a funkcionális szemantikai keretben új nézőpontot és új felismeréseket, leírási módokat ad. Ezáltal pontosabban és részletesebben leírhatóvá válik az ige konceptuális változatlansága és ezzel szoros összefüggésben mondat- és szövegbeli szerepe.

*

Az alább olvasható fejezetek egy része tanulmányok formájában megjelent, más részükhöz rövidebb változatban az Osiris Nyelvtan Jelentéstan fejezetébe készült. A korábbi fejezetváltozatokat megvitatta a DiAGram Funkcionális nyelvészeti műhely. Köszönet illeti Kugler Nórát és Ladányi Máriát fontos és hasznos megjegyzéseikért; továbbá Tátrai Szilárdot, Imrényi Andrást és Markó Alexandrát, egyes fejezetek korábbi tanulmányformáinak névtelen lektorait segítő kérdéseikért és kiegészítéseikért. Mindamellett minden felelősség csakis a szerzőé. A tanulmányt megalapozó kutatás az OTKA K100717 Funkcionális kognitív nyelvészeti kutatás című pályázati támogatás keretében készült.